

NYT KAIVELLAAN VANHOJA

Ulla Rajala

Kolme asiaa opiskeluaikoina, jotka tekivät vaikutuksen

Olen ilmeisesti suomalaisessa arkeologikunnassa yksi niistä, joilla on tallessa valokuvia opiskelua ajoilta. Jaettuani Naamakirjassa valikoituja kuvia 1980- ja 1990-luvuilta, sain pyynnön jakaa niitä Muinaistutkijassa ja muistella vanhoja. Tästä innostuneena lähdin miettimään, mitä opiskelua joistani Turussa itse asiassa jäi käteen. Minulla on vielä jäljellä muutama mappi arkeologian luentomuistiinpanoja, mutta niitä ei ole tullut pahemmin plärättyä. Vaikka lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisästä vieläkin muistelen lämmöllä opettajana, ei noista luentokursseista ole paljon mieleen jäänyt. Lisäksi olen todennut, että todella tärkeitä opiskelua ajan vaikuttajia oli kolme: toiminta Vareessa, Fäellesnordisk råd för arkeologistuderanden pohjoismaiset konferenssit sekä Villa Lante eli Institutum Romanum Finlandiae, kuten sen nimi on kansainvälisesti. Näillä kolmella taholla oli perustavaa laatua oleva vaikutus siihen, mitä sitten isona tein. Tämän kirjoituksen opetuksena lieene se, ettei kaikki oleellinen löydy tutkintovaatimuksista (vaikka nekin ovat tärkeitä ja niiden kirjoittamiseen on käytetty paljon aikaa ja harkintaa).

Vare ry

Turun arkeologian opiskelijoiden yhdistys Vare ry. oli itselleni tärkeä heti ensimmäisestä opiskeluvuodesta alkaen. Varea ei kuitenkaan tule mainita ilman kansatieteilijöiden Nefaa tai uskontotieteilijöiden Nirvanaa. Me ensimmäisen vuoden opiskelijat olimme aika kiinteä porukka, johon kuului arkeologeista ainakin minä, Tuppuraisen Tarja, Rantamon Eeva ja Pukkilan Jouko, kansatieteilijöistä Korpelan Soile ja Vilénin Ari, folkloristeista Heimon Anne ja uskontotieteilijöistä Jämsän Kaisa. Tietenkin myös Sarteksen Minna osallistui kuvioihin. Varelaisia osallistui Nefan Leningradin matkalle (kuva 1), ja yhdessä juhlistimme Pyhää Ur-

Kuva 1. Nefalaisia, nirvanalaisia ja minä (toinen oikealta) Leningradin matkalla. Kuva: U. Rajalan kotiarkisto.

hoa. Monet olivat ne tutustumisbileet, joissa kaikki kolme järjestöä tulivat yhteen.

Ensimmäisenä opiskeluvuotenani osallistuin Vareen Turkin bussimatkalle. Se olikin unohtumaton elämys, koska matkasimme ajalla ennen rautaesiripun murtumista Itä-Saksasta Tsekkoslovakian halki Unkariin ja sieltä Jugoslavian ja Bulgarian kautta Turkkiin, ja paluumatkalla tulimme Puolan kautta Ruotsiin. Sittemmin bussimatkat kallistuivat sen verran, että kahta vuotta myöhemmäksi suunniteltu Italian matka peruuntui. Jo aiemmin Vare oli matkaillut bussilla legendaarisella matkalla Espanjassa. Puolassakin oli käyty.

Turkin matka ajoittui vuoden vaihteeseen ja siihen liittyi uusi vuosi Szegedissä Unkarissa (kuva 2). Itselleni tämä on jäänyt mieleen siitä, että join liikaa kuplajuomaa ja suuntasin kohti hotellihuonetta kontaten pitkin hotellin käytävää. Seuraavana päivänä oli mahtava krapula,

Kuva 2. Varelaisia juhlimassa uutta vuotta Szegedissä. Kuva: U. Rajala.

jota lievitti kävely kaupungilla ennen luvattua Budapestin retkeä. Buskuskilla oli ns. mustat lasit, joten se reissu olisi ehkä pitänyt jättää tekemättä. Mieleen kyllä jäi pimeässä kaupungissa loistanut linna.

Turkin matkalla vietimme ensin viikon Istanbulissa ja sitten viikon asuimme lounaisrannikolla sijaitsevassa Izmirissä. Istanbulissa vietin aikaa Arjan, Tarjan ja Aijan kanssa (kuva 3). Karivieren Arja käytti matkan tehokkaasti hyväkseen kokoamalla materiaalia taidehistorian sivu-graduunsa Istanbulin arkeologisessa museossa, ja Bursan retkelläkin taivalsimme vesisateessa läpi loskaisen kaupungin arkeologiseen museoon etsimään jotain torsoa Arjan materiaaliin. Izmiristä käsin kävimme esimerkiksi Afrodisiaksessa, Miletoksessa, Efesoksessa ja Prienessä, ja paluumatkalla poikkesimme Troijassakin. Tämän matkan valokuvat on käytetty hyödyksi pitämieni luentosarjojen kuvituksena.

Ensimmäisenä opiskeluvuotenani minusta myös leivottiin Vareen puheenjohtaja. Tuota nuijaa pitelin kaksi vuotta ja sitten myöhemmin olin ainakin kulttuurivastaavana. Vareen puheenjohtajana olin osaltani vastuussa Vareen 25-vuotisjuhlista. Juhlien teemana oli naisarkeologia

Kuva 3. Arja, Tarja ja Aija Topkapin palatsin portilla Istanbulissa. Kuva: U. Rajala.

ja meillä oli oikein juhlaseminaarikin, jonka pääpuhujana oli Aili Nenola. Juhlien kunniaksi oli oikein juhlatviikko, jonka aikana notkuttiin baarissa ja taidettiin katsoa elokuvakin.

Vare-aikoihin tapahtui Berliinin muurin ja Neuvostoliiton kaatuminen. Tuloksena syntyivät yhteydet Viroon. Virolaisten opiskelijoiden ryhmässä Turkuun tupsahti Marika Mägi, jonka kautta avautuivat yhteydet Tallinnaan ja Tarttoon. Virolaisia kutsuttiin vierailulle Turkuun ja yhdessä kiersimme Lounais-Suomen muinaisjäännöksillä (kuva 4). Mukaan mahtui myös kulttuurierojen aiheuttamia väärinkäsityksiä. Ravintolassa olimme laskeneet, että kaikki suomalaiseseen tapaan syövät vain pääruuan, mutta virolaiset vieraat alkoivat tilata alkuruokiakin. Budjetti venyi ja paukkui, ja ikävästi jouduimme ohjeistamaan seuraavassa ruokailupaikassa, että vain pääruoka kuuluu annoksiin.

Kulttuurivastaavana olin järjestämässä Ahvenanmaan pyöräretkeä (kuva 5). Tuolla retkellä kävimme Kastelholman linnassa, missä Karivie-

Kuva 4. Virolaisten retkellä Rieskaronmäellä. Kuva: U. Rajala.

Kuva 5. Varelaisten pyöräretkellä Ahvenanmaalla. Kuva: U. Rajala.

ren Arja sattui olemaan töissä, ja Milton Nuñez opasti meitä läheisellä golfradalla olleilla kaivauksilla. Ahvenanmaalle järjestettiin myöhemmin myös bussiretki, josta minulla on filmillinen kuvia. Muistissani nämä kaksi retkeä ovat liimautuneet yhdeksi. Mutta todistettavasti kyseessä oli eri retki (kuva 6), sillä siellä oli historianopiskelijoita Kritiikistä mukana. Tai ainakin yksi.

Yksi Vareen merkittävistä toimintatavoista oli teoriapiiri. Tämä sytytti kiinnostukseni teoriaan, joskin myöhemmin Englannissa totesin, että jotenkin otimme teorian liian vakavasti ja vaikeasti. Joka tapauksessa osallistuin sittemmin Theoretical Archaeology Groupin (TAG) konferensseihin useampana vuonna ja aviomieheni Philip Millsin kanssa toimitimme kirjan *Forms of Dwelling*. Mieleeni on jäänyt vahvimmin Turusta Hilikka Oksalan esitelmä Foucaultin arkeologiasta, vaikka muitakin aiheita teoriapiirissä oli. Teoriapiirissä ja Vare-saunassa tutustuin vanhempiin opiskelijoihin.

Kuva 6. Varelaisten retkellä Ahvenanmaalla odottamassa maihinpääsyä Ruotsin laivalla. Kuva: U. Rajala.

Faellesnordisk råd för arkeologistuderande

Pohjoismaainen toiminta limittyi opiskeluaikoinani Vareen toimintaan, olinhan pitkään Vareen edustaja pohjoismaisten arkeologian opiskelijoiden “neuvostossa”. Tai paremminkin kyseessä oli Turun edustus, sillä jokaisella arkeologiaa opettavalla pohjoismaisella yliopistolla oli edustus Faellesnordisk råd för arkeologistuderandessa innostuksen mukaan. Olen yrittänyt netistä selvittää, onko ko. järjestöä enää edes olemassa, mutta ainakin vielä vuonna 2009 vuosittainen kontaktiseminaari järjestettiin. Aikoinaan Pohjoismaiden neuvosto rahoitti kyseistä toimintaa ja sen valmisteluun tarvittua kontaktihenkilöiden kokousta. Ensimmäinen kontaktiseminaari, johon osallistuinkin, oli Göteborgissa ja se tutustutti minut tanskan kielen ihmeisiin. Muistan istuneeni läpi useammankin tanskankielisen esitelmän ja jotensakin ymmärtäneeni esitelmien aiheen otsikosta, diakuvista ja kalvoista tulkiten. Viikinkiaikaisista taloista ainakin puhuttiin.

Kuva 7. Jouko Pukkila pitämässä esitelmää Uumajan kontaktiseminaarissa vuonna 1989. Kuva: U. Rajala.

Kontaktihenkilönä yritin innostaa turkulaisia opiskelijoita pitämään esitelmiä ja olemaan aktiivisia. Vuoden 1989 kokeellisen arkeologian kontaktiseminaarissa Uumajassa Pukkilan Jouko pitikin esitelmän tekemistään raudanvalmistuskokeista (kuva 7). Mønsin saarella Tanskassa vuonna 1990 Näräsen Jari piti esitelmän, jonka aiheen, kuten itse kontaktiseminaarinkin aiheen, olen jo autuaasti unohtanut. Muistan vain, että seminaarilla oli todella hyvät kokit ja ruokaa tuotiin tarjolle yötä myöten.

Oma kontaktiseminaariurani kulminoitui vuoden 1992 kontaktiseminaarin järjestämiseen Säkylässä (kuva 8). Meillä oli oikein järjestelytoimikunta, mutta suuri osa järjestelyistä oli minun vastuullani. Muistan kyllä Pukkilan Joukon toimittaneen seminaarin loppujulkaisun Kontaktstencilin ja eri ihmiset osallistuivat konferenssin retken opastukseen. Meillä oli myös vieraita Baltian maista, mutta se oli hieman traumaattista, sillä meillä ei ollut yhteistä kieltä: heidän saksansa ei ollut meidän vahvinta osaamisaluettamme. Kontaktiseminaarin aiheena oli arktinen arkeologia, josta tiesin vain vähän, mutta sain seminaarin kunnialla järjestettyä. Erityisesti mieleeni on jäänyt seminaarin paikan kilpailutus, jonka lopulta voitti Lomasäkylä.

Kuva 8. Kontaktiseminaarin 1992 osanottajat. Kuva: U. Rajalan kotiarkisto.

Kontaktihenkilönä minun piti kommunikoida sekä suullisesti että kirjallisesti ruotsiksi ja yrittää ymmärtää norjaa ja tanskaa. Kontaktiseminaareissa näin Pohjoismaita: osallistuinhan seminaareihin Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Suomessa. Yksi päivä oli aina traditionaalisesti retkipäivä, jonka aikana nähtiin merkittäviä paikallisia muinaisjäännöksiä. Uumajan lähellä kävimme katsomassa kalliomaalauksia, Oslon kontaktiseminaarissa vierailimme hirvenmetsästyspyyntikuopajärjestelmäkohteella ja Mønsin retkellä Trelleborgissa. Lounais-Suomessa kiersimme Euraa ja Paneliaa. Mieleepi on jäänyt elävästi, miten pohjoismaiset arkeologian opiskelijat kaivoivat bussin valoissa innokkaasti kampakeramiikkaa tutkituksi julistetulla hiekkakuopalla.

Kontaktiseminaareissa solmittiin myös pysyviä ystävyyssuhteita. Helsingistä aina vaihtelevasti olivat paikalla Gestrinin Tryggve ja Fastin Jan. Tanskalaisista arkeologeista tutustuin puolisuomalaiseen, nyt jo edesmenneeseen Jens Ipseniin (kuva 9). Uumajan konferenssissa järjestäjien joukossa oli Joakim Goldhahn, joka on yhä Facebook-kaverini, vaikka onkin nykyään töissä Australiassa.

Loppupuleissa kontaktihenkilöys valmisti minua Tukholmassa vuosina 2013–2019 viettämäni aikaan. Antikens kultur och samhäl-

Kuva 9. Jens Ipsen ja minä Mønsin kontaktiseminaarissa 1990. Kuva: U. Rajalan kotiarkisto.

le -oppiaineenkin työntekijänä olin kiinnostunut muiden oppiaineiden tutkijoiden tuloksista ja kävin niin osteologien, numismaatikkojen kuin labra-arkeologienkin esitelmiä kuuntelemassa. Siellä myös jo ruostunut ruotsin kielen taitoni petraantui.

Institutum Romanum Finlandiae

Aloittaessani opiskelut olin varma, että esihistoria olisi oma alani. Avo-mieheni Juha-Matti Vuorinen kuitenkin oli päässyt arkeologina antiikin johdantokurssille Roomaan Villa Lanteen 1988 ja itse olin vähän kade; soitinpa Jumalle pi-i-itkän puhelun rakastuneena vanhempieni puhelimesta Tampereelta. Joka tapauksessa tultuani tietoiseksi Villa Lanten olemassaolosta hain tuleville johdantokursseille, mutten onnistunut pääsemään kurssille ennen kuin 1990. Kursseille pääseminen oli aina vaikeampaa turkulaisille ja esihistorioitsijoille eritoten. Näinpä aina kursseille päästäkseen piti kerätä ”pisteitä”: niihin kuuluivat kulttuurihistoria sivuaineena ja latinan, kreikan alkeiden ja italian sekä klassillisen arkeologian opinnot.

Antiikin johdantokurssini oli Anne Helttulan ollessa johtajattarena. Tuolloin vielä arvelin, että lempikaupunkini olisi Barcelona ja klassikon ura ei olisi minua varten. Niinpä ne ajatukset muuttuivat vuoteen 1995 tultua, kun pääsin Institutum Romanum Finlandiaen tieteelliselle kurssille Päivi Setälän ollessa johtajattarena. Joka tapauksessa johdantokurssilla tein esitelmän Ostian asuinrakennuksista ja naputin sen vielä vanhanaikaisesti kirjoituskoneella, kun vähäiset tietokoneet olivat

Kuva 10. Anne Helttulan (toinen vasemmalta) johtamalla antiikin johdantokurssin retkellä Falerii Novissa Italiassa syksyllä 1990. Kuva: U. Rajala.

toisten ahkerassa käytössä. Helttulan kurssista jäi parhaiten mieleen se, että kävimme Civitá Castellanaassa, Falerii Novissa ja Lucus Feroniaessa, jotka eivät yleensä ole kuuluneet kurssin ohjelmaan (kuva 10). Tämä oli ensimmäinen kosketukseni faliskialueeseen.

Kahden kurssin välillä oli 1990-luvun alun lama, jonka takia yhdeksän kurssille otettiin pienempi määrä vain helsinkiläisiä opiskelijoita. Pääsin kuitenkin naishistoriaan painottuneelle kurssille, jolle tulivat myös Minerva Keltanen ja Ville Vuolanto muiden mukana (kuva 11). Hieman olin katkera, kun muiden kurssien Pohjois-Italian tai Sisilian matkojen sijaan me suuntasimme ”vain” Toscanaan. Aluksi yritin purra liian ison palan tekemällä referaatin italiankielisestä muistaakseni voitiivilahjoja käsitelleestä kirjasta, mutta sain sen vaihdettua vähemmän vaativaan englanninkieliseen teokseen. Esitelmäni tein Vestaalien talosta tilana.

Päivin kurssilta on hiuksia nostattavimpana muistona retki Subiacoon ja Olevanoon, missä söimme hyvän lounaan palavan villisian ravintolassa. Istuin vastapäätä Lanten assistenttia, jonka kanssa iloisesti lipitin punaviiniä. En ollenkaan ajatellut, että hän oli meidän pikkubussin kuskimme. Näinpä pikkubussimme seilasi vaarallisen näköisesti vuoristoteillä ja autollaan perässä seurannut Päivin aviomies ja

Kuva 11. Päivi Setälän (edessä toinen oikealta) johtaman tieteellisen kurssin loppuryhmäkuva keväällä 1995 Villa Lanten loggiassa. Kuva: U. Rajalan kotiarkisto.

kotiapulainen pystyivät vain kauhusta kankeina seuraamaan ajoamme. Mutta kunnialla selvisimme Lanteen.

Lanten pitkän kurssin tuloksena tein kulttuurihistorian sivulaudaturtutkielman aiheesta *Keisari Trajanuksen rakennuspolitiikka ja Atrium Vestae*. Tämä oli siirtymäriittini yhdessä klassillisen arkeologian pro-seminaarin kanssa Suomen arkeologiasta Italian arkeologiaan. Lanten pitkä kurssi oli aivan opintojeni lopussa. Seuraavana syksynä marraskuussa 1995 sain paperit ulos opiskeltuani yhdeksän vuotta ja kesällä lopetettuani kvartsiartefaktien käyttöjälkiä käsittelevän graduni. Talvela kirjoitin sivulaudaturtyöni ja keväällä hain Englantiin maisema-arkeologian maisterikurssille. Siksi en voinut osallistua Päivin työryhmään, kun Englanti veti puoleensa. Palasin sittemmin Lanteen Wihurin stipendiaatiksi 1997/1998. Mutta se onkin sitten jo eri tarina.

Lopuksi

Pyydän jo valmiiksi anteeksi, jos en muista aivan samalla tavalla tapahtumia kuin aikalaiseni. Muistot haalistuvat ja limittyvät. Korjatkaa omilla muisteluksillanne virheitäni tai lisätkää tapahtumia 1980- ja 1990-luvuilta. Joka tapauksessa kaikki kolme opiskeluaikojeni merkityksellistä toimintaympäristöä, Vare, Faellesnordisk råd ja Villa Lante, ovat muokanneet sitä mitä olen tehnyt valmistumiseni jälkeen. Vare teki minusta järjestötoimijan, joka on jatkunut arkeologian piirissä ja sen ulkopuolella. Kontaktiseminaarit tutustuttivat minut pohjoismaiseen arkeologikuntaan ja kieliin. Villa Lantesta tuli merkittävä kiinne-kohta, josta käsin ihastelin jalkojeni juuressa avautuvaa Roomaa ja jossa ryhdyin tutkimaan Keski-Italian asutusta ja hautatapoja, erityisesti faliskialueella. Ne määrittivät tulevaa arkeologin uraani.

Oulun yliopiston dosentti Ulla Rajala on tutkijana sidoksissa Tukholman yliopistoon.
rajalaullam@gmail.com